

Skammen bak den grandiose masken

PSYK
KOLOGI

HARD NØTT Aina Sundt Gullhaugen tror ikke det blir noen enkel oppgave å få fagfeltet til å endre holdning til hva som er mulig å oppnå av endring hos personer med psykopati. Foto: privat.

Aina Sundt Gullhaugen har utviklet en modell for å avdekke lidelsen bak masken til personer med psykopati. Finner man først lidelsen, gir det grunnlag for behandling, hevder hun.

TEKST:

Per Halvorsen

PUBLISERT **1. desember 2021**

EMNER **Antisosal personlighetsforstyrrelse**

Psykopati

– Mye av psykopatens prosjekt handler om å kamuflere skam, sier Gullhaugen.

Hun forklarer at skammen kan opptre mer eller mindre bevisst, alt etter hvor hardt man er rammet av dyssosial personlighetsforstyrrelse. I en fagartikkel i desemberutgaven av Psykologtidsskriftet beskriver hun det hun kaller utviklingen «fra en fragmentert til en integrert modell for psykopati». I flere år har hun jobbet med å utvikle modellen hun har gitt navnet Dynamisk Modell av Psykopati (DMP). Sentralt står oppfatningen om at personer med psykopati faktisk kan hjelpes hvis vi bare forstår hva som er vanskelig for dem.

Grandiositet

Gullhaugen forteller at hos en person med psykopati fungerer ikke alle følelseskomponentene like godt.

– DMP viser hvordan psykopaten forsøker å kompensere for ubehaget som følger av at han eller hun ikke har en fungerende relasjon til andre mennesker og reell handlekraft, og dermed må orientere seg i samfunnet på en uhensiktsmessig måte, sier hun.

I de mest alvorlige tilfellene ender det gjerne opp i en veldig grandiositet.

– Ubegrepet og skammen ved å ikke kunne inngå i normale relasjoner er der fortsatt, men det er ubevisst. Skammen blir eksternalisert. Når man er i en sånn tilstand, er det ikke rom for å snakke om noe som er vanskelig, forklarer psykologspesialisten.

«Det fins flere eksempler på at behandlingsstudier er blitt plukket fra hverandre både når det gjelder metode og innhold. »

– *Men også de mest grandiose kjenner altså på skam?*

– Den ubevisste skammen hos de alvorligste tilfellene blir kommunisert implisitt og kan vurderes indirekte. Indikasjoner på at psykopaten sliter med skam, kan være mismatch mellom verbal og nonverbal kommunikasjon (f.eks. gester og annet kroppsspråk), sier hun.

LES OGSÅ

En ny og dynamisk psykopatimodell

Dynamisk Modell av Psykopati portretterer lidelse hos psykopaten og gir et utgangspunkt for behandling.

Ny forskning

Gullhaugen mener DMP kan benyttes for å synliggjøre at det er mer som foregår bak psykopatens maske enn det vi tradisjonelt har trodd. Hun håper modellen kan bidra til å reformulere selve psykopatibegrepet og hjelpe fagfolk med å komme i posisjon til å behandle psykopater. Hun beskriver DMP som et navigasjonsverktøy som gjør behandler i stand til å peke ut konkrete behandlingsmål.

I *Psychoanalytic Psychology* publiserte hun i aprilutgaven artikkelen *Theoretical Validation of the Dynamic Model of Psychopathy (DMP): Toward a Reformulation of the Construct, Assessment, and Treatment of Psychopathic Traits* sammen med to andre forskere. Der forklarer hun i detalj både empirien og teorien bak DMP.

– *Hva er det forskningsmessige grunnlaget for at det nå kan være håp om endring i vårt syn på personer med psykopati?*

– Det har blant annet vært gjort metaanalyser av hva som har vært utprøvd av behandling og om behandlingsforsøkene har stått i forhold til problematikkens alvorlighet. Det fins flere eksempler på at behandlingsstudier er blitt plukket fra hverandre både når det gjelder metode og innhold, sier hun.

«Dette arbeidet er ikke et forsøk på undervurdere de alvorlig konsekvensene denne lidelsen har for andre mennesker.»

I 2012 forsvarte Gullhaugen avhandlingen *Redefining Psychopathy? Is there a need for reformulation of the concept, assessment and treatment of psychopathic traits?* for ph.d.-graden ved NTNU i Trondheim. Siden den gang har hun ikke klart å slippe tak i problematikken. I dag jobber hun i en utviklingsstilling ved det private omsorgsforetaket Stendi, som tilbyr tjenester også innenfor barnevernsfeltet.

Ensom svale

Gullhaugen tror ikke det blir noen enkel oppgave å få fagfeltet til å endre holdning til hva som er mulig å oppnå av endring hos personer med psykopati. Hun har lenge følt seg som en enslig svale på feltet.

– *Vi er altså fortsatt et stykke unna en konsesus om at mennesker med psykopati kan behandles?*

– Absolutt. Mange sentrale fagfolk tviholder på forestillingen om at mennesker med psykopati ikke har nytte av terapi. Det er på mange måte forståelig. Dette er en hard materie. Det er ikke 10-15 terapitimer og så ut igjen. Dette er behandling som går over år. Og først må man ville det. Nå finner vi denne viljen også hos stadig flere fagfolk, sier hun.

Hun forteller at en kliniker som den amerikanske psykiateren Hervey M. Cleckly allerede på 1940-tallet utviklet en klinisk profil som helt opp til vår tid har hatt stor innflytelse. Clecklys holdning var ifølge Gullhaugen at «psykopaten er født sånn».

– Ifølge Cleckly var at det rett og slett ikke mer å kikke etter bak psykopatens maske av normalitet, forklarer hun.

Mer enn en «predator»

Gullhaugen sier det de senere årene er kommet flere nyanser inn i synet på hva som skal til for å utvikle psykopati. Flere komponenter i pasientens erfaringer har betydning for å utvikle tilstanden. Flere studier viser nå at overkontroll, hardhet og mangel på varme i oppveksten har betydning, forteller hun.

– *Hvilken betydning vil disse nyansene kunne ha for hvordan vi forholder oss til personer med psykopati?*

– De vil forhåpentligvis hjelpe oss til å forstå at psykopati ikke er et fastlåst, men mye mer dynamisk fenomen. At psykopaten er mer enn en predator som vil styre deg. At psykopatens atferd kan være et logisk resultat av å ha blitt kompromittert og begrenset i sin livsutfoldelse. At atferden deres er et reelt, men mislykket forsøk på å tilpasse seg omgivelsenes forventninger og idealer.

Et annet eksempel, sier hun, er at promiskuøs atferd og det å ha hyppige og kortvarige forhold til andre mennesker, like gjerne kan forstås som et forsøk på å skaffe seg en relasjon, ikke bare som en generell mangel på evne til å inngå i relasjoner.

Gullhaugen mener måleinstrumentet PCL-R, som er blitt modellen for hvordan vi betrakter psykopati, er moden for revisjon. Sjekklisten på 20 punkter er i stor grad rettet mot innsatte. Gullhaugen påpeker at PCL-R har flere ledd som inneholder kriminell atferd både i ungdomstiden og som voksen, men spør seg som mange andre, om kriminell atferd egentlig er nødvendig å ha med på listen.

– Psykopati som lidelse favner jo langt bredere enn de som sitter i fengsel, påpeker hun.

Dråpe i havet

– *Hvordan skal du overbevise fagmiljøet om at synet på personer med psykopati må revideres?*

– Jeg vet ikke om det er min oppgave å overbevise noen. Jobben det er å holde seg oppdatert, må den enkelte fagutøver gjøre selv. Mye ny litteratur tar oppgjør med gamle tanker om hvordan psykopati utvikler seg, og hva som skal til for å få til endring. Jeg tror vi nærmer oss et paradigmeskifte. Min modell er bare en dråpe i havet i så måte.

– *Risikerer vi med den nye forståelsen å bagatellisere de store skadene psykopaten kan gjøre på andre mennesker?*

– Dette arbeidet er ikke et forsøk på undervurdere de alvorlig konsekvensene denne lidelsen har for andre mennesker. Psykopati er en stor byrde for enkeltpersoner, helsevesenet og kriminalomsorgen. Nettopp derfor er det viktig å forstå bedre hva som er vanskelig for psykopaten, slik at vi kan komme i posisjon til å gi hjelp som virker. Det forutsetter at vi tar til oss ny kunnskap.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 58, nummer 12, 2021, side 1032-1035

TEKST:

Per Halvorsen, journalist